

דף שבועי

בס"ד

פרשת צו, תשפ"ה, מספר 1614

השלשלת כטעם מפרש יוסי מורגנשטרן

וַיֹּאמֶר, ה' אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אֲבִרְהָם הַקָּרֵה נָא לִפְנֵי הַיּוֹם וְעֲשֵׂה חֶסֶד עִם אֲדֹנִי אֲבִרְהָם. השלשלת מעל המילה "ויאמר" מבטאת את התלבטותו של העבד במילוי שליחותו של אברהם. המילה "אולי" בפיו של אליעזר בפסוק ה בפרק כ"ד מבטאת את תקוותו שלא ימצא בת זוג ליצחק, כמובא ברש"י (לבר' כד:לט, ד"ה אולי²):

"אלי" כתי', מגיד שהיתה לו בת, והיה מחזר למצא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו ולהשיאו לבתו, אמר לו: בני ברוך והוא ארור ואין ארור מידבק בברוך (הנוסח המובא של רש"י מתוך דפוס רומא, שנת 1470).

(3) בר' לט:ח:

וַיִּמְאָן, וַיֹּאמֶר אֶל אֵשֶׁת אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי לֹא יָדַע אֶתִּי מִה בְּבִית וְכָל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ נָתַן בְּיָדִי. השלשלת מעל המילה "וימאן" מראה את התלבטותו של יוסף כיצד להתנהג עם אשת פוטיפר. זוהי התלבטות הנגרמת על ידי תאוות הגוף.

קבוצה שניה – התלבטות בהקשר של עשיית מעשה טוב:

(4) וי' ח:כג:

וַיִּשְׁחַט, וַיִּקַּח מִשֶּׁה מִדְּמוֹ וַיָּתֵן עַל תְּנוּךְ אֶזְנוֹ אֲהֵרֵן הַיִּמָּנִית וְעַל בֶּהֱן יְדוֹ הַיִּמָּנִית וְעַל בֶּהֱן רִגְלוֹ הַיִּמָּנִית.

בימים אלו תפקד משה ככוהן המלמד את אהרון את העבודה של הקרבת הקורבנות.³ מהי ההתלבטות הגדולה שלו בפסוק שלפנינו? מה טעם השלשלת מעל המילה "וישחט" אצל משה רבנו?

בכל יום משבעת ימי המילואים הקריבו שלושה קורבנות – חטאת, עולה ושלמים. המתח עלה משחיטה לשחיטה, ובעל הטעמים נתן לכך ביטוי

שבת הגדול חלה בשבת פרשת צו, בכל שנה שאיננה שנה מעוברת. בשבת זו אנו מצווים להתכונן לפסח הקרב ובא, ללמוד על ההגדה בפרט ועל חג הפסח בכלל. יש הטוענים שישנה התאמה בין תוכן פרשות השבוע למועד שבו הן נקראות (דוגמת "אֵיקָה אֵשָׂא לְבִדִּי" [דב' א:יב] בשבת חזון שחלה תמיד לפני ט' באב, או פרשיית התשובה בתקופת אלול). ברצוני לטעון שישנו קשר כזה בין שבת הגדול ופרשתנו. היכן נמצא הקשר הזה? בטעם השלשלת.

השלשלת הינו אחד מטעמי המקרא הנדירים. הוא מופיע בכל התנ"ך כולו (חוץ מספרי אמ"ת) שבע פעמים בלבד: ארבע פעמים בתורה, ושלוש פעמים נוספות בישעיהו, עמוס ועזרא. במסגרת זו אדון בהופעותיו אלו.¹

טעם השלשלת הוא טעם מפסיק המופיע תמיד מעל המילה הראשונה בפסוק. המשמעות הפרשנית היא התלבטות קשה של מבצע הפעולה. נבדוק את סיבת ההתלבטות של המבצעים בפסוקים האלו בתנ"ך, ננסה למצוא שיטה של בעל הטעמים בבחירת הפסוקים הללו, וכן נראה את הקשר לפסח בפסוק שבפרשתנו. שבעת הפסוקים מתחלקים לשתי קבוצות של שלושה פסוקים כל אחת, ופסוק אחד מסכם.

קבוצה ראשונה – התלבטות מחמת יצר הרע:

(1) בר' יט:טז:

וַיִּתְּמַהֲמָה, וַיַּחְזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד אֵשֶׁתוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בָנָתָיו בְּחֶמְלָת ה' עָלָיו וַיִּצְאֵהוּ וַיַּנְחֵהוּ מִחוּץ לְעִיר.

רש"י ד"ה ויתמהמה – כדי להציל את ממונו. לוט חס על ממונו ועל רכושו, ולכן סרב בתחילה לציית לדברי המלאך לצאת מסדום. זוהי התלבטות הנגרמת על ידי תאוות ממון.

(2) בר' כד:יב:

* ד"ר יוסף מורגנשטרן הוא בוגר המחלקה לתנ"ך בבר - אילן וגר בפתח תקווה.

1 לניתוח מקיף של כל שבעת המופעים ראו: מורגנשטרן י', "השלשלת כטעם מפרש", בתור **טורא** ג, הוצאת הקיבוץ המאוחד תשנ"ד, עמ' 251 - 254. שם הודפס לראשונה.

2 בפסוק כתוב "אלי".

3 ישנם חילוקי דעות בין המפרשים, מיהו השוחט בפרשת המילואים; משה או אהרון. אני מסביר בהתאם לדעה בספרא קע"ט שמשה הוא השוחט. בדף **שבועי** לפרשת צו תשנ"ו, טען הרב שלמה פיק שלפי פשוטו של מקרא אהרון הוא השוחט, והסביר את ההתלבטות שלו. אהרון חשש שאולי אינו ראוי. עיינו שם.

ייתכן שבשלושת הפסוקים הראשונים, בעל הטעמים הושפע מהמשנה בפרקי אבות (פרק ד' משנה כא): "רבי אליעזר הקפר אומר: הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם". ואולי ישנה סיבה נוספת להופעת השלשלת מעל המילה "וישחט" בפסוק הרביעי. הפסוק הזה נקרא בפרשת צו. בשנים שאינן מעוברות פרשה זו נקראת בשבת הגדול לפני פסח. לכן, כשאנו קוראים את השלשלת בשבת הגדול – אותו יום שבו אנו מתכוננים לפסח, ועלינו ללמד את בנינו את ההגדה של פסח, נחשוב על הדוגמה של משה רבנו ונשאל את עצמנו, האם לימדתי את בניי על הצד הטוב ביותר? האם נתתי את כל מה שיש לי לתת? האם יש לי תשובות טובות לקושיות של הילדים? האם קיימתי "והגדת לבנך" על הצד הטוב ביותר? נתלבט כמו משה, ונזכה אי"ה לחג כשר ושמח.

טבלה מסכמת של השלשלת במקרא

מקום בתנ"ך	מבצע הפעולה	סיבת השלשלת-ההתלבטות
המילה שמופיע עליה הטעם		
בר' יט:טז - "וַיִּתְּמַהְמַה"	לוט	תאוות כסף
בר' כד:יב - "וַיֵּאמֶר"	עבד אברהם	תאוות כבוד
בר' לט:ח - "וַיִּמְאֵן"	יוסף	תאוות הגוף
וי' ח:כג - "וַיִּשְׁחָט"	משה רבנו - בתור כהן (תורה)	התלבטות אם הצליח ללמד
עמ' א:ג - "וַיֵּאמֶר"	עמוס (נביאים)	התלבטות אם יישמע דבר ה'
עז' ה:טו - "וַאֲמַר לָהּ"	כורש - בתור מלך (כתובים)	התלבטות אם יצליחו לבנות את הבית
יש' יג:ח - "וַנְּבַהֲלָהּ"	ישעיהו כנביא	הפועל ברבים - תיאור כללי

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף

באמצעות הטעם מעל המילה "וישחט" בכל פסוק. בשחיתת החטאת (פס' טו) מופיע רביעי (טעם מפסיק בינוני). בשחיתת העולה (פס' יט) מופיעה אתנחתא (במילה הראשונה של הפסוק!), ובשחיתת איל המילואים בפסוק שלנו מופיעה שלשלת. ישנם מפרשים הסוברים שבמשך הטקס שבו שימש משה ככהן גדול, נוצרה בו תחושת התעלות של כוהן גדול, וקשה היה לו להיפרד מהתפקיד, אך הוא עושה זאת וקיים את הצו הא-לוהי.⁴

נדמה לי שההתלבטות של משה רבנו נבעה מתחושה אחרת לגמרי. השחיטה השלישית, ביום השביעי של ימי המילואים, היא הפעולה האחרונה שאותה משה מבצע, לפני שהוא מעביר את תפקיד הכהונה לאהרון. רגע לפני שהוא שוחט ומסיים את תפקידו, משה שואל את עצמו: האם לימדתי ללא דופי? אולי נכשיתי בהעברת התפקיד לאהרון? לפיכך המילה "וישחט" מוטעמת בשלשלת. המורה הגדול עוצר ברגע של התלבטות וביקורת עצמית.

(5) עמ' א:ב:

וַיֵּאמֶר ה' מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלַם יִתֵּן קוֹלוֹ וְאָבְלוּ נְאוֹת הָרָעִים וַיִּבֶשׂ רֹאשׁ הַכֶּרְמֶל.
 התחוללה סערה בלב הנביא. זהו ההיסוס שהנביא מרגיש לפני שהוא מדבר; האם ישמעו העם את דברי ה' או לא?

(6) עז' ה:טו:

וַאֲמַר לָהּ אֱלֹהֵי מֵאֲנִיָּא שָׂא אֲזַל אַחַת הַמוֹ בְּהִיכְלָא דִּי בִירוּשָׁלַם וּבֵית אֱלֹהֵי יִתְבָּנָא עַל אֲתֵרָה.
 כאשר כורש המלך מוסר את הכלים מבית המקדש הראשון לשבצר, הוא חושש שאולי לא יצליחו בבניית הבית.

משה רבנו, עמוס וכורש, שלא כמו לוט, אליעזר ויוסף, התלבטו בגלל סיבה חיובית. לא בגלל ממון או כבוד או תאוה, אלא מתוך דאגתם לעתיד הכהונה, הנבואה ובית ה'. בנוסף, "מופעי השלשלת החיוביים" נמצאים בתנ"ך כולו; משה בתורה, עמוס בנביאים ועזרא בכתובים.

ייתכן מאוד שבעל הטעמים הבין שהרגשות הללו, השליליות והחיוביות, הן אוניברסליות. הן שייכות ליהודים וללא יהודים, שהרי אליעזר וכורש לא היו מזרע אברהם.

סיכום - מהות הטעם:

(7) יש' יג:ח:

וַנְּבַהֲלֵהּ צִירִים וַחֲבָלִים יֵאָחֲזוּן פִּיּוּלְדָהּ יִחִילוּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ יִתְמָהוּ פְּנֵי לְהָבִים פְּנִיָּהֶם.
 פסוק זה שונה מיתר הפסוקים. רק בפסוק זה, הפועל המוטעם על ידי השלשלת הוא בגוף שלישי רבים. זהו אינו אדם המבצע פעולה כיחיד. זוהי אותה התלבטות פנימית, כעין בהלה פנימית, שאותה חשו המבצעים בזמן הפעולה.

4 ראו: גורן זכריה, טעמי המקרא כפרשנות, הוצאת הקיבוץ המאוחד תשנ"ה, עמ' 75-77.